

אחרי עשור, אלי פטל מציג תערוכה חדשה: "השמאל תפס בעלות על התרבות, זה מעייף"

עשר שנים חלפו מאז הציג אלי פטל, מי שנחשב מטאור באמנות הישראלית, עבודות חדשות. כעת, לאחר שסיים את תפקידו כראש המחלקה לאמנות בבצלאל ועם פתיחת תערוכה במוזיאון בת ים, הוא מספר מדוע נדרש להפסקה ועל התקרית שהעמידה את הימין על הרגליים

קריאת זן | שמרו | 28 |

אלי פטל לצד עבודותו "תאנה" במוזיאון בת ים. "עלתה השאלה אם אחרי הסגר התערוכה תהיה רלוונטית" צילום: מגד גוזני

רוצים לקרוא תקציר של הכתבה? +

נעמה ריבה
התראות במייל
 21 ביוני 2020

למבנה הלבן של מוזיאון בת ים, ששוכן בשכונת רמת יוסף המנומנמת, נוספו לאחרונה קישוטים בדמותם של דפי משבצות בגוני ירוק זוהר. התוספת החריגה הזאת היא חלק מהתערוכה "מאז החלו המדידות", של האמן אלי פטל, המוצגת כעת במוזיאון. התערוכה היתה אמורה להיפתח לפני שלושה חודשים, ב-19 במארס, אבל יומיים לפני המועד נכנסה ישראל לסגר והעבודות נותרו "במצב של השהיה", כהגדרתה של אוצרת המוזיאון והתערוכה, הילה כהן-שניידרמן.

"זה היה רגע מעניין, שהתערוכה עמדה ריקה שלושה חודשים ורק חברים התגנבו פנימה לראות", אומר פטל בראיון שהתקיים במוזיאון, "עלתה השאלה אם אחרי הסגר התערוכה תהיה רלוונטית ולא היה ברור לאיזה סוג של מבט נחזור, אם בכלל". פטל, יליד 1974, נחשב מטאור באמנות הישראלית. כבר בסוף שנות ה-20 לחייו הציג תערוכות בולטות ועבודות שיצר בתחילת המילניום צורפו כמעט מיד לקאנון. ביניהן אפשר להזכיר את הציורים הפיגורטיביים "דודו טופז, אבי טולדנו ואלברט אילוז", העבודה "דיוקן שלילי" והצילום "פלטת". ב-2006 היה פטל האמן הראשון שזכה בפרס רפפורט לאמן צעיר מטעם מוזיאון תל אביב.

אבל יותר מעשר שנים חלפו מאז שפטל הציג תערוכה עם עבודות חדשות בישראל — "תשע באפלה" בגלריה דביר. לאחר מכן הוא התמנה לראש המחלקה לאמנות בבצלאל והיה עסוק בניהול. "נזר על עצמו תשע שנות שתיקה", כפי נכתב בטקסט שמלווה את התערוכה הנוכחית.

מאוד סטודנטים ערבים
בבצלאל וחשתי שהם נתבעים
על ידי המערכת לייצר עמדה
פוליטית ברורה. הכפייה הזאת
הסתיימה בזכות הריבוי"

"לבבות ותקרה", 2020 צילום: אלעד שריג

אבל יותר מעשר שנים חלפו מאז שפטל הציג תערוכה עם עבודות חדשות בישראל — "תשע באפלה" בגלריה דביר. לאחר מכן הוא התמנה לראש המחלקה לאמנות בבצלאל והיה עסוק בניהול. "נזר על עצמו תשע שנות שתיקה", כפי נכתב בטקסט שמלווה את התערוכה הנוכחית.

פטל סיים את תפקידו בבצלאל לפני שנה, והחליף אותו האמן יוסף קריספל. לקראת סיום הקדנציה הציג פטל תערוכת יחיד בלוס אנג'לס בשם "בארות שבורים" ואשתקד הציג מבחר מעבודותיו בשני העשורים האחרונים בגלריה "מינוס אחת" (מאוסף האמנות של "הארץ"), ואחר כך החל לעבוד על התערוכה בבת ים. 30 עבודות חדשות מוצגות בתערוכה הזאת, שלכבודה ערך פטל שינוי במבנה והסיר את כל המחיצות שהיו בו, מתוך כוונה להחזיר לו את רוחו המקורית. מבנה המוזיאון הוקם ב-1961 בתכנון אדריכל יצחק פרלשטיין, שגם תיכנן את השכונה.

הצבת העבודות בתערוכה מושתתת על מדידה של חלל המוזיאון, שאליו מתייחס פטל כאל מכל. לדבריו, "המדידות באות לכדי ביטוי ביחס שבין המכיל לתכולה. לעיתים היחס

תוכני, אלגורי, ולעיתים היחס קשור לנוכחות של שני חומרים או פעולות שבאים מעולמות שונים". החומרים שהוסרו מקומת התצוגה של המוזיאון ואלו שהתווספו אליה מסודרים בשתי ערימות מאורגנות בכניסה למפלס התחתון של החלל. על הערימה העצומה של קירות הגבס ועמודי האלומיניום המשומשים מונחת העבודה "תאנה" — צילום ממוסגר, רחב ממדים, שבו נראה חלל נגטיבי של עלה תאנה, החושף טקסטורה של עור. לצדו ממוקמת עבודה נוספת, "כתם על סורק" — ערימה של קירות גבס חדשים בגוון רוד, שעליהם הדפסה דיגיטלית משולבת בחותמת. קירות הגבס האלה אמורים לעלות למפלס העליון כדי להצטרף לאלמנטים האדריכליים שבנה שם פטל.

פטל אומר כי "בסוף עניין המדידות, שהיה הקוד המנחה של התערוכה, התחבר מאוד לסיטואציה של הסגר. אנחנו בתקופה של מדידות. מדידות של נתונים שבאים להרגיע אותנו ביחס לכל מיני דברים ולפעול לפיהם. למעשה, זה עוזר לנו להסיר מעצמנו

"פעם ראשונה שאני פותח
תערוכה והיה לי זמן לחשוב
עליה. הסגר היה זמן של שהות,
של התכוננות לדברים. יכולנו
לשאול את עצמנו איך אנחנו
אוכלים? איך אנחנו ישנים?"

אחריות, להיתלות במדדים שלא אנחנו קבענו, שאינם קשורים לקריטריונים הפרטיים שלנו, ולנסות להתמקם בתוכם. בימים אלו מודדים בכל רגע נתון נדבקים, חולים, מונשמים, מובטלים, חיוניים ולמעשה כמעט כל דבר. בו בזמן זה נהיה מאוד ברור שאין לנו לא הבנה אמיתית של המגפה ולא שליטה בה".

"ספר תורה", 2020 צילום: אלעד שריג

חשבת בתקופה הזאת על חוסר התכלית של האמנות?

"לא הצגתי הרבה זמן, כי הייתי עסוק בהוראה ובניהול. חשבתי עם איזה מבט אנשים יבואו לאמנות. תמיד אמנים מצד אחד מתאבדים על מה שהם רוצים ומצד שני הם מסונפים למקום של פנאי. אמנים חיים את הניגוד הזה. זה משהו שקשה להבין את המשמעות שלו. פעם ראשונה שאני פותח תערוכה והיה לי זמן לחשוב עליה. היה בזה משהו מסוכן, אבל דברים לקחו את הזמן שהם מבקשים באמת. הסגר היה זמן של שהות, של התכוננות לדברים. יכולנו לשאול את עצמנו איך אנחנו אוכלים? איך אנחנו רואים? איך אנחנו ישנים? לכל הדברים האלו רציתי להתייחס מלכתחילה בתערוכה".

אנשים אמיצים

חלל התצוגה בבת ים מאורגן כמעין רחוב זרוע בשלטים, שעליהם מוצבות רוב העבודות. רובן ככולן הן הדפסות במגוון טכנולוגיות על חומרים שונים — שמשונית ולינוליאום, נייר, בדים ומתכת — המשודכות או מוזדבקות על האלמנטים, הקירות והרצפות.

הדימויים בעבודות מורכבים וכוללים תמונות מעובדות, שילוב של הדפסה ועבודת יד, הדמיות דיגיטליות, מסכים ומבנים ארעיים. באחת העבודות, "לבבות ותקרה", בוחן פטל את ההבדלים בין לב אדום שנשלח במכשיר שמבוסס על מערכת ההפעלה אנדרואיד ללב אדום שנשלח במכשיר אפל. העבודה "נשיקות לכוס", שמציגה כוס מלוכלכת בסימני נשיקות בשפתון בגוון אדום, באה חשבון עם סגנון הציור הריאליסטי הישראלי. אחת העבודות המרשימות בתערוכה היא "לול" — תצלום שלוכד מעבר דירה שבו לול התינוקות משמש ככלי קיבול של תכולת הדירה. התכולה היא סרגלים באורך 104 סנטימטרים. בעבודה "בננות" מתועד תהליך ההיקבות של בננות. לסבו של האמן, שעלה מעיראק ונרצח בפיגוע ב-1968, היה דוכן בננות בשוק מחנה יהודה.

לא חסרו לך היצירה והתערוכות בזמן שעסקת בניהול?

"יצרתי המון, גם אם זה לא היה בתנאים מאוד סבירים של הזמנה, של תקציב ותצוגה. בתוך הניהול היו כל מיני דברים יצירתיים, שהיו מקבילים מבחינת האפקט שלהם עליי לעשיית אמנות. הייתי מספיק חשוף בתור מנהל. ניהול זה גם לתת ולקדם. יש בזה מלא יצירתיות. בכל מחזור יש סטודנטים רבים והעבודה איתם יצירתית".

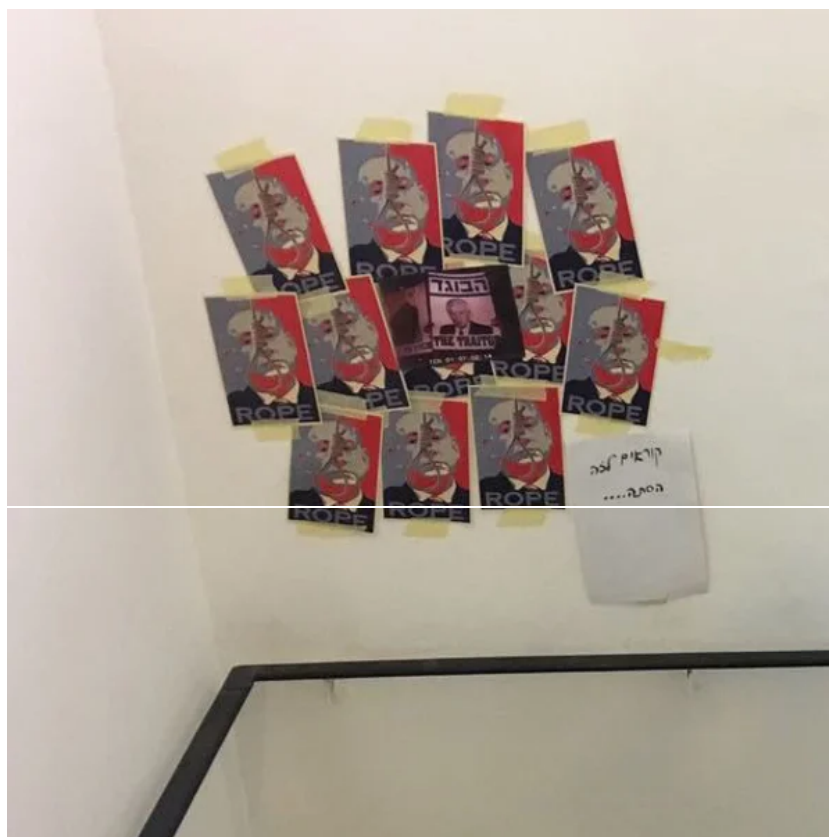
"דודו סופא, אבי טולדנו ואלברט אילוז", 2001. צילום: ללא קרדיט

כשפטל נשאל אם סוג התלמידים משתנה עם השנים הוא עונה: "הכלים, הרקע ומושאי ההתייחסות של הסטודנטים משתנים. אבל המוטיבציה של מי שבאים ללמוד אמנות היא אותה מוטיבציה. ההישג הכי גדול של אמנות הוא שכולם עדיין מפחדים ממנה. זה עדיין לא נראה לאנשים כמקצוע שמתפרנסים ממנו. כשאנשים באים ללמוד אמנות, עניין הלימוד אצלם מאוד משמעותי. הם באים בידיעה שהם הולכים להשתנות. אנשים שבאים ללמוד אמנות הם אנשים אמיצים".

לדבריו, בשנים שבהן ניהל את המחלקה לאמנות בבצלאל השתנה ההרכב החברתי של הסטודנטים והיום יש במחלקה יותר דתיים, ימנים ומוסלמים. הוא מציין כי הגיוון משחרר ואין סגנון מסוים שנדרש מקהילה ספציפית. "כשהייתי סטודנט היו מעט מאוד סטודנטים ערבים וחשתי שהם נתבעים על ידי המערכת לייצר עמדה פוליטית ברורה. הכפייה הזאת הסתיימה בזכות הריבוי".

יותר מכל רגע אחר בתקופה שבה היה פטל מנהל המחלקה בבצלאל תיזכר תקרית שהימין מרבה להתייחס אליה עד היום. סטודנטית יצרה עבודת פוטושופ שהתבססה על כרזה ממערכת הבחירות של נשיא ארה"ב לשעבר, ברק אובמה. בכרזה המקורית נראתה דמותו של אובמה עם הכיתוב Hope. הסטודנטית החליפה את התמונה של אובמה בתמונתו של ראש הממשלה בנימין נתניהו ואת הכיתוב שינתה ל-Rope, ועל פניו היה אייקון של חבל תלייה. היצירה עוררה סערה ציבורית שהובילה לחקירה בחשד להסתה. עורך הדין שייצג את הסטודנטית הסביר שהיא עשתה זאת מכיוון שלטענתה המסר שממשלת ישראל משדרת הוא חנק לתקווה ולשלום — בניגוד למסר של אובמה, שביטא תקווה.

**"אתה יכול לעשות מה שעולה
על רוחך עם דימוי. הכל יכול
להיות כלי נשק, לא משנה אם
זה חומר כימי או דימוי, ועלינו
לדעת לדבר על ההבדלים
ביניהם"**

העבודה השנויה במחלוקת תלויה במסדרונות בצלצל, ב-2016 צילום: בצלאל

כמה חודשים לאחר הפרשה, בינואר 2017, היה פטל בשהות אמן בעיר דרי בצפון אירלנד והרצה שם על הפרשה. "דיברתי על האופן שבו התקשורת התנהלה בסיפור. העליתי שאלות על המקום של המלה הסתה בתרבות הישראלית, על האופן שבו דימוי יכול להפוך לכלי ניגוח פוליטי ועל האופן שבו הפרשנות של דימוי מוצאת מידיו של היוצר ועוברת לידי המפרשים. תיארתי את הפרשה באמצעות עבודת אמנות — מפה של מאה דימויים מהעיתונות שסיפרו את כל הפרשה מלבד השם והתמונה של הסטודנטית. בעקבות הצגת העבודה בדרי היה גל חדש של התקפות והואשמתני בשיתוף פעולה עם קבוצה קתולית פרו-פלסטינית. היה רגע שפחדתי לשלוח את הילדה לנ".

מה דעתך על זה שהימין ממשיך להציג את האירוע הזה? יאיר נתניהו, למשל, מפרסם קולאז'ים מהפרשה היא.

"זה אירוע חשוב לשמאל. הוא ניטרל את הכוח של השמאל לפרשנות תרבותית. זה גם היה רגע מאוד חשוב ללימודי אמנות. אבל אני חושב שמבחינתי זה האירוע שבו המלה אקטיביסט בישראל איבדה את הבלעדיות שלה לשמאלנים. התגובה הימנית לזה עשתה שימוש בכל הארטילריה התקשורתית. באותו רגע אמרתי לעצמי שהימין והשמאל משתמשים באותה טכניקה".

זה היה רק תרגיל בפוטושופ. לא ניפחו אותו?

"זה היה תרגיל בפוטושופ. זה אומר שאתה יכול לעשות מה שעולה על הרוח עם דימוי. הכל יכול להיות כלי נשק, לא משנה אם זה חומר כימי או דימוי, ועלינו לדעת לדבר על ההבדלים ביניהם. ככה זה כשיש מאבק. היום אומרים, בטעות, שלאמנות יש רק היסטוריה שמאלית. אבל האמנות לא עובדת לטובת השמאל בשום מקום. הסטודנטים לא אמורים לייצג אף אחד חוץ מאת עצמם. אם אתה נותן להם לעשות מה שהם רוצים, אתה לוקח אחריות על כל מה שהם עושים. לנהל זה לקחת אחריות".

אתה חושב שהנהלת בצלאל התנהגה אז כראוי?

"אני חושב שהיא למדה מהמקרה והגנה על דברים שצריך להגן עליהם".

בתקופה המוזרה שאנחנו חווים עכשיו, אתה חושב שאמנים מספיק נוקטים עמדה?

"אנחנו בתקופה של יצירה פלסטית המאופיינת בגישה מינורית ויש לזה גם חשיבות רבה, תרבותית ומנטלית. מתחילת האלף האמנות הפלסטית עוברת טלטלה בגלל המהפכה התקשורתית, בדיוק כמו העיתונות והפוליטיקה ועוד הרבה מאוד תחומים. אולי גם את זה צריך למדוד. ייתכן שנגלה שהאמנות היום הרבה יותר רדיקלית ונוקטת עמדה, אבל ההד שלה מוחלש. השאלה היא מי עושה את העבודה הפרשנית ואיך".

בשנים האחרונות ראינו שעבודות אמנות שמשכו תשומת לב לא בהכרח היו הכי טובות.

"הבעיה היא שהשמאל תפס בעלות על התרבות, כפי שדתיים לקחו בעלות על היהדות וימנים על הלאום. הישראלים הם כאלו אדונים — אנחנו חושבים שאנחנו מבינים את הפופ יותר טוב מהאנגלים ואת קוונטין טרנטינו יותר טוב מאמריקאים. בשמאל לא מבינים דימויים יותר טוב מימנים. זה מעייף וזה לא ליברלי. זה לא משרת שום דבר בעיני. אמנות לא שייכת לצרכני האמנות. זו טעות גנטית. והעובדה שאנשים מתעניינים בתרבות ובאמנות ולא מצליחים ללמוד יותר ממה שלא מסונף לתפישות שלהם היא טרגדיה. מי אני שאניד על משהו שהוא טוב או לא טוב?"

נאבקים לשרוד

בימים שבהם מוסדות מוזיאליים מתמודדים עם בעיות תקציביות קשות ועולם התרבות על סף גסיסה, עולות בראיון עם פטל ועם כהן־שניידרמן שאלות בקשר למימון תערוכות. בחלק מהמוזיאונים, האמן תורם את היצירות ולא מקבל שכר. הגישה לתערוכה של פטל היתה אחרת. "למעלה ממחצית מעלות התערוכה של פטל מומנה על ידי מוזיאון בת ים לאמנות, ושאר התקציב גויס מתוך מענק שניתן השנה לראשונה על ידי הקרן לאמנים עצמאיים מטעם משרד התרבות, ומענק נוסף שניתן על ידי מפעל הפיס", אומרת כהן־שניידרמן.

לדבריה, בתערוכה הנוכחית היה סעיף של שכר אמן, שנקבע בהתאם להמלצות של איגוד האמנים ולקריטריונים של מפעל הפיס. "שכר אמן צריך להיות מעוגן ומוסדר. כיום, גם לאחר ההמלצות החדשות מטעם איגוד האמנים הפלסטיים, שכר האמן לא מאפשר לאמנים להתפרנס מהשתתפות בתערוכות. מצד אחד זה מהלך חשוב, שכבר מתחיל להפוך לנורמה, ומצד שני זאת מכבסה טריקית ומסוכנת כי אין התאמה בין מספר השעות שאמן עובד בפועל לבין הסעיף התקציבי 'שכר אמן'".

כהן־שניידרמן מוסיפה: "אני מאמינה שראוי שאמנים יקבלו שכר חודשי בזמן שהם עובדים על תערוכה, כדי שיוכלו להתפנות לעבוד עליה. אם אני מצפה מאמן או אמנית למחויבות כזאת, צריך לאפשר להם לעשות את הדבר הזה. אנחנו מוכרחים למצוא מודל חדש, שנותן ערך לעבודה של אדם — לא לערך הסחיר של עבודת האמנות אלא לעבודה של האמן והאמנית. מנגנון שיסייע לאמנים להתקיים בכבוד". לדבריה, המושג "שכר אמן" מסולף היום. "זה משהו מערכתי שחייב להשתנות, כי כרגע אין למוזיאונים, שבצמם נאבקים כדי לשרוד, יכולת לשלם שכר אמן. המערכות הממשלתיות והתרבותיות לא עצרו לשאול את השאלה הזו. היום ברור שאמנים לא יכולים להתפרנס ממכירת העבודות שלהם והמשך התפיסה הזאת יהיה בגדר עצימת עיניים".